

M E T A M O R P H O S I S

T R A N S I L V A N I A E

BALÁZS FERENC

1901—1937

A világotjárt fiatal mészköi unitárius papnak, Balázs Ferencnek halálával egy csonkaságában is tökéletes élet tört derékba; mélyen érezzük a veszteség nagyságát és tudjuk, hogy a sors ezúttal olyan értéket ragadott el körünkből, melynek eltűnésével azok is károsodtak, akik nem is ismerték őt, sőt, esetleg ellenfelei voltak.

Ez a rendkívüli ember már gyermekkorában lázasan tevékenykedik; fúr, farag, lapot szerkeszt. Tedd fel neki a kérdést, melytől egyetlen gyermek sem menekedhetik: mi léssz, ha megnőssz? Feleletében egy dolog bizonyosan benne lesz: akármi lesz, valamit tenni fog. Még nem tudja, mit. Mikor unitárius lelkészi pályára lépett, még nem tudta, mi a papság, még nem, miképpen fog e pálya keretei közé illeszkedni. Mikor Angliába került, majd Amerikába s lassanként körüljárta az egész világot, még nem tudta, hogy gyenge egészséggel mire röppent ki Erdélyországból. Azt sem, hogy hazajövetele után mi vár rá Erdélyben, mi Mészkon. Egyben sohasem kételkedett és sohasem kételkedhetett az, aki valamennyire ismerte őt: *valamit tenni fog.*

Ily ember számára egyetlen értékmérő: a Tett. Mindent aszerint ítél meg. Kelet nagy vallás és bölcséletrendszereivel szemben semmi megértést nem tanusít, ott jártában elsősorban és főként a keresztényekkel keresi az érintkezést. A nyugati társadalmak fölénye a keletiekkel szemben számára vitathatatlan igazság, mert ez utóbbiak merevek, mozdulatlanok, tétlenek. Ily ember az elméletet semmire sem fogja tartani, semmire a másnak adott csupasz tanácsot; az egyénnek öszerinte nem szóban, hanem tettben kell megnyilatkoznia, mert ez az egyetlen társadalmi érték. *Balázs Ferenc főműve, logikusán, az élete.* Egy nemes kaland ez az élet, melyet vállalkozások csillogó sora tarkít. Éppúgy hasonlít a La Mancha-i lovagéhoz, mint az isteni Herakleszéhez.

Helyezd, Robinzonként, lakatlan szigetre őt s a rákényszerített magányosság sem fogja őt tétlenségre kényszeríteni. Ott sem pihenő alkotóvágya le fogja leplezni lényének kettősségét: tettvágya a tett talájanak, a társadalomnak hiányában nem sorvad el, mert mélyebben gyökerezik; ha *Tettben* nem nyilatkozhatik, *Művé* finomul. Egyéniségének egyik jelentős összetevője, művészi ösztöne fog szót kérni, melyet élete folyamán oly makacsul hallgattatott el magában s mely

betegágában, hová a szervezetét lassan felemészítő tüdőbetegség segezte, regényt és felejthetetlenül szép verseket szült.

Ily ember számára fel sem merül a kérdés: van-e szükség a tevékeny emberre, reá, az ő tevékenységére. Természetesen és megokolás nélkül hisz abban, hogy reá szükség van, hogy ő feladatot tölt be. Mindössze e feladatot kell megtalálnia. Ez a felfogás némi veszedelemmel jár. Kikerülhetetlenül össze fogja téveszteni olykor olykor a szükséget és saját tettekkésztségét. Megtörtént ez Balázs Ferencel is. Ahogyan ő maga írja kedves humorával: „talán az új orvos szeme volt az enyém, aki az egészségest is betegnek mondja, hogy gyógyíthasson végre”. Tévedései azonban csak apróságokra vonatkoznak. A lényegét, a nagy feladatot tisztán látja. Pedig milyen nehézségek árán! 1901-ben született s tudásának alapelemeit oly időben szerezte, amikor még kétségtelennek látszott — különösen a tudományos világnézetiskolájában, a kolozsvári unitárius főgimnáziumban! — hogy az emberiség teendője a még fejlettebb, még tökéletesebb társadalmi állapotok felé való haladás, ami azt jelenti, hogy az elért eredmények s az irány helyessége nem is kérdéses. A marxista szocializmus lelkesen vállalkozott a kapitalizmus folytatására. Ebben a légkörben milyen nehéz — és hálátlan dolog is! — észrevennie a haladás felesküdt barátjának, hogy csak úgy juthatunk előbbre, ha előbb hátra lépünk, mert elvettük az irányt. Mekkora hősi erőfeszítést kíván a tett oly lobogó szerelmesétől, mint Balázs Ferenc, otthagyni a társadalmi áltevékenységek mezejét s vállalkozni a helyes út kiépítésére a gigantikus tévedések mellett természet-szerűleg eltörpülő keretek között! S míg egyfelől „szép, apostoli étellel” vádolják, fékezni saját lobogó temperamentumát, hevét, mely — csak ő tudja igazán! — nemhogy keveset, de igen sokat akar! (Igen tanulságos ebből a szempontból a mézskői cséplőgépvásárlás története).

Állam és társadalom társítását s minden olyan társadalmi reformot, akár Lenin-i, akár Hitler-i az, mely e társítás elvi segítségére támaszkodik, hibásnak tartja. Az egyénből kell kiindulni. Szerinte az egyén csak addig áll szemben a társadalommal, amíg nem ismeri önmagát. Az önismeretnek — és általában az ismeretnek — az alapja nem oki visszanyomozás, hanem célszerűségek felismerése. (Ez a gondolata teljesen egy nyomon halad a modern élettani kutatásokkal. Legyen elég az összefüggés kedvéért csak az egy Wolterckre hivatkoznunk e helyt). A Tettet így kiemeljük a máskülömben fenyegető légüres térből és az emberi organizmus célszerűségeinek szilárd talajára helyezzük. Készen adódik a jogosult követelés minden társadalmi szervezetség irányában: az egészséges társadalomban igenis élhet csorbitatlanul egészséges életet az egyén. Az egyén egészséges céljai, ha helyesen ismertük fel őket, világosan mutatják az utat, melyen a társadalom megszervezésének haladnia kell. E kiinduló pont nem a megbetegedett társadalom meggyógyítását tartja elsősorban szem előtt (ami gyógyításra szorul, az — némi túlzással szólva — már gyógyításra nem érdemes), hanem ottan kell szervezni az életet, ahol még az egyént nem nyomorította el, nem állította hamis, mert saját organizmusának ellentmondó, célok szolgál-

latába a beteg társadalom. S mivel az egészséges egyén organizmusa a társadalmon túli közösség, a természet: föld, állatok, növények felé utal, az építésnek a faluból kell kiindulnia, ahol legteljesebben élheti életét az ember. „Ha valaki nem érzi magát sem betegnek, sem orvosnak, az mit csináljon? Csupa rokonszenvből maga is fájtassa a tagjait, vagy ajánlja az orvosságokat? Nem szabad neki, amennyire lehet, egészségesen lélekzenie és emésztienie, csak azért, mert valakik lázasak?” A kapitalizmus bajainak orvoslására nem is keres gyógyszereket. Falura megy és megpróbálja megkeresni azokat a módokat, melyek segítségével felépülhet egy egészséges társadalom. Hangsúlyozzuk, a fejlődésnek, művelődésnek, az igények helyes gyarapodásának a barátja Balázs Ferenc. De azt akarja, hogy a társadalom fejlődése ne kerüljön ellentmondásba az egészséges maggal, a faluval, hanem idomuljon éppenséggel a falu életszükségleteihez (melyek egyre gyarapszanak — s hadd gyarapodjanak! — de önkifejtés, nem pedig, mint ma, ostoba városmajmolás következtében. Hogy a városmajmolás mennyiben jogosult, azt ezúttal ne feszegezzük). Építsen magának a falu fokozatosan ipart és kereskedelmet, de ne az áru-iparhoz hasonló, mely a falut kizárólag, mint fogyasztási területet, mint piacot veszi tekintetbe.

A piac ellen! Ezért híve Balázs Ferenc a szövetkezeti eszmének. U azonban nem ismeri el a csupán értékesítő, fogyasztási, vagy akár termelő szövetkezetek létjogosultságát, mint egyszerűen csak nagyobb hasznot biztosító szervezetekét. A szövetkezetet ő úgy tekinti (és olyannak akarja), mint egy egészséges életre kapotott közösség (ezért kikerülhetetlenül szükséges a munkát kicsi helyen kezdeni!) egészséges életéhez hozzásimuló, társadalomalakító szervet. A multnak katonái, hűbéri, géptermelő kapitalista stb, rendszeren nyugvó társadalmával szemben a jövő társadalmának látja ezt. Szövetkezeti rendszereken nyugvó társadalom. Rendszere tehát a kommunizmussal, fasizmussal stb, egyenrangú s ezekkel szemben az igazságot magának igénylő rendszer lép fel, Utópiának csak az ítélteti, aki még nem tette magáévá a modern élettan alapelveit s nem hajlandó „tudományos”-nak (óh, az a bizonyos babonásan „wissenschaftlich” szocializmus!) elismerni a nem oki összefüggések felismerésén, hanem az organizmusok célszerűségeinek feltárásán alapuló ismereteket, melyekben kétségtelenül van valami nyugtalanítóan dinamikus és nyugtalanítóan gazdag sokszínűség, dogmaellenesség. Vagy, ha a szóhoz ragaszkodnak, azt kell mondanunk, hogy utópia nélkül nincs reform. Ezt különben oly gyakorlati szocialista és államférfiú is hangsúlyozta, mint az angol Mac Donald.

Talán ezen a ponton ragadhatjuk meg leginkább azokat a szálakat, melyek lehetőséget nyújtanak az összehasonlításra Balázs Ferenc és a magyarországi új népi mozgalom reformerei között. (Féjáékra gondolok). A magyarországiak valamennyien parlamenti, vagy mondjuk így: országos reformokat követelnek; azaz teljes erővel a legközelebbi, a közvetlen teendő minden gondjuk. Magatartásuk lényegében politikai magatartás, kissé a tizenkilencedik század első fele reform-hangulatának szellemében. Mindezt természetesen helyeseljük. Ámde sajátságos, hogy ez a népi mozgalom elvben feláldozza a fa-

lut, mert hallgatólag elismeri, hogy a nép, a parasztság emelkedésének iránya a polgáriasodás. Ez kétségtelenül nem vezethető vissza egyébre, mint hogy e reformerek művelődésök alapjait iparos államokban vetették meg. Ők a mezőgazdaság iparosodásában fejlődést látnak és csak az osztályok rettenetes eltolódását hibáztatják. Így bár látják Magyarország mesterséges iparosításának kárait, mégis bizonyos mértékben maguk is áldozatai ennek az iparosításnak, mert úgy vélik, hogy elég a már kirívóvá vált osztályellentéteket orvosolni. Ismételjük, ebben az eredményben magunk is nagy haladást látnánk, de úgy véljük, hogy az iparos jellegű gyógymóddal szemben — melynek közvetlen gyógyító hatásáról különben meg vagyunk győződve — a helyes társadalmi higiéne alapvonalait inkább a Balázs Ferenc paraszt jellegű elképzelésében találhatjuk meg, mely nem csupán gyógyít, mint a betegből élő orvos, hanem megelőzi a betegséget, mint egy emberbarát.

Ez az ellentét legnyilvánvalóbb a földreform kérdésében. Balázs Ferenc elképzelése szerint a falu éppen azért természetesebb, egészségesebb társadalom, mert benne az egyén nincs elszakítva *az emberen túli közösségtől*; a földtől s annak állataitól és növényeitől. Ennek csak egyik következménye az, hogy az ipart a faluhoz kell idomítani, a másik még fontosabb. A falut ki kell ragadni az eliparosodás sodrából. Nemcsak arról van szó, hogy a parasztokat földhöz kell juttatni, hanem sokkal többről; egyáltalán rendezni kell a föld birtokolásának a kérdését, de nem az ipar és kereskedelem szempontjai szerint, melyek a földet árucikknek tekintik, hanem meggondolva azt, hogy föld és ember élettani közösséget alkotnak. Nincs terünk idevágó rendszerének részletes ismertetésére (részletesen olvasható a „Rög alatt” című könyvének *A Hurkalyuki Társaság utat mutat* című fejezetében), csak jelezzük, hogy lényegileg ezen a ponton is visszalépett a régi birtokközösségek elvéhez. A tulajdonjog a közösségé, a használati jog a családoké. Természetesen ez a hitelviszonyok és az egész mai gazdasági élet gyökeres átalakulását vonná maga után; dehát éppen erről van szó! Ez a gyökeres átalakulás a cél! Aki ezt nem látja be, az lehet, hogy toldozni-foldozni akar, de alapjában véve híve az emberiség krónikus társadalmi betegségeinek.

SZABÉDI LÁSZLÓ

A MAGYAR PÁRT HÁROM NAPJA

MÁJUS UTOLSÓ napjaiban a Monostori-úton szokatlan élénkség uralkodott. Mindegyre jellemző és markáns arcok tűntek fel: Erdély minden részéből összegyülekezett politikai vezetők, akiknek személyéhez, munkásságához az elmúlt másfél évtized politikai eseményei és törekvései fűződnek. Három nap egymásutánjában *országos intézőbizottság, elnöki tanács és kisebbségi szakosztály* ülései követték egymást. Egy sorsáért aggódó nép figyelme kísérte e tanácskozásokat, melyeknek komor hátterét az utóbbi idők totalis államintézkedései és egy, csak az önmaga érdekét néző társadalom kiméltetlen törekvései adták meg. Ez a figyelem nemcsak a személyeknek,

hanem az időknek is szólott, a megsúlyosodott időknek, mindenekelőtt azonban annak a *magatartásnak*, melyet mai helyzetünk követel tőlünk. A meghúzott kör évek óta egyre szűkül, egyre kevesebb a félteni és védeni valónk, ma már jóformán csak pusztá létünk és mindennapi kenyerünk. Nem a mi hibánk, hogy ilyen kevés, amit védhetünk, de ha a régi módszerek mellett állandó hátrálás volt az életünk, most, a falhoz szoríttatván, lehet-e más gondunk, igyekezetünk, mint revízió alá venni eddigi magatartásunkat és keresni azt a módszert, mely életünk fejlődését biztosíthatja? Nemcsak a magunk egyéni életét, hanem a nemzetét is, hiszen már az 1863—64-es országgyűlésen az erdélyi románság felfogása az volt, hogy személyi szabadság mit sem ér, ha a nemzet, mint közösség számára nem biztosítatik a szabad fejlődési lehetőség.

Minden politikai cselekvés végső fokon az államhatalom megszerzésére és ezen keresztül a társadalom formálására irányul. Kisebbségi nép sem mondhat le arról az igényéről, hogy az államhatalom intézésébe ne folyjon be s ezáltal a maga felfogását ne érvényesítse. Mi más volt az erdélyi románság törekvése, minthogy az államhatalom gyakorlásában minél erősebben részesüljön? S lehet-e más a mai kisebbségek célkitűzése is? *Heintlein* szudeta-német pártjának a cseh parlamentben benyújtott hat törvényjavaslata nagyszabású kísérlet arra, hogy a kisebbségi kérdést a nemzetkisebbségek népszemélyiségének elismertetése és a népszervezeteknek, mint közjogi testületeknek a megalkotása által nyugvópontra juttassa. A nemzetállam kizárálagosságának és a kisebbségi kérdés e belső lényegének összeütközése kikerülhetetlen volt és az objektív állam e két elv küzdelméből fog megszületni ott, ahol az erők fedik egymást, tehát legelőbb valószínűleg Csehszlovákiában.

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁGOT tizenhét éves politikai küzdelmében nem vezették világos célok, nem volt programja. Védekezett csak és harc közben kellett megtanulnia az önvédelem módszereit is. Sajnos, ma sem mondhatjuk egészen sajátunknak azokat a képességeket, melyekkel a társadalmi helytállás nagyszerű szerveztét kiépíthetnénk. *Metamorphosis Transylvaniae* rovatunkban éppen azokat a jeleket keressük, társadalmunk átalakulásának azokat a jegeit, melyek — mint a hangya útja a homokban — megmutatják a társadalmi helytállás módszeréhez vezető utat. Nem mondhatjuk, hogy nincsenek biztató jelek: az amúgyis egyszerű erdélyi élet tovább *egyszerűsödött*, a különböző osztályokat elválasztó határok *elmosódtak*, a feladatok egyre *világosabban jelentkeznek*, a munkavállalók száma *szaporodik*, a nemzetünk iránti *felelősség nő* és közéleti súlyukat egyre *veszítik* azok, akiknek számára az erdélyi magyarság harca csak megélhetés, küzdelme csak üzlet. Az alapok készen állanak, csak jönnie kellene annak az összefogó gondolatnak, mely a szétforgácsolt erőket összegyűjtené és közös munkára indítaná.

EZT AZ ÖSSZEFOGÓ gondolatot keressük politikai életünkben is. Várjuk, hogy mikor fog megszületni ez a gondolat, mikor fog kialakulni az az új politikai program, mely az erdélyi románság 1881-es

politikai programjához hasonlóan az erdélyi magyarság új politikai küzdelmét útjára indítaná. Sehol másban annyira, mint a politikában nem érvényesül az az elv, hogy nagyszabású és tömegeket megmozgató cselekedeteket csak világos és határozott, magasra kitűzött célokkal lehet véghezvinni. Küzdeni csak akkor lehet eredményesen és hittel, ha tudjuk, hogy miért tesszük. Állandóan *sérelmi politikát folytatni és közben azt várni, hogy a magyarság erői készen álljanak erőteljes politikai cselekedetekre is, reménytelen dolog.* A politika a társadalom függvénye, a társadalom teherbíró képessége határozza meg a politikai cselekvések hatóerejét is. Társadalmunk belső erősítése, teherbíró képességének növelése tehát elsőrendű politikai feladat. Az erős és fejlődő társadalom visszhangot ver a felvetődött politikai gondolatoknak, azokat felerősítve veri vissza s ebből az egymást ösztökélő játékokból a közvélemény ellenálthatatlan ereje születik meg.

A május utolsó napjaiban tartott intézőbizottság... „szeretettel üdvözölte gróf Bethlen György elnököt” majd az „helyesléssel vette tudomásul, hogy az elnökség és a parlamenti csoport erőteljesen állást foglalt az úgynevezett „nemzeti munkavédelmi törvény” tervezete és általában a szabad foglalkozásuk munka- és kereseti lehetőségének elvonása, vagy megbénítása ellen,” ugyanakkor azonban... „nem adja fel a reményt, hogy a felelős tényezők higgadt megfontolása meg fogja a tervbe vett rendeleti törvény kiadását akadályozni” ...majd... „mely megütközéssel utasítja vissza azokat az elgondolásokat és elveket, melyek a szellemi munkások különböző egyesüléseinek május 17-iki bucuresti-i demonstratív gyűlésen kifejezésre jutottak,” ...„megdöbbenéssel értesült az Osmarosszék vagyontöbbség vagyonának olyértelmű felhasználásáról, mely egyetlen banit sem juttat a magyar lakosság segélyezésére”... „megnyugvással vette tudomásul, hogy a magyar ügyvédek panaszaival fordulnak a Nemzetek Szövetségéhez”, tiltakozott még a törvénytelen adókievételek ellen és tudomásul vette, hogy a Nemzetek Szövetségénél jelenleg kilenc panasz elintézése van folyamatban (Lásd Keleti Újság május 31-iki számát).

Wesselényi Miklós mondta volt: „Tett a férfi bélyege és elmulthatatlan kötelesség cselekvőleg lépni fel akkor, midőn a gyakori ismétlés csak gyöngeségnek lenne bizonyítéka.” Senki sem mondja, hogy a sérelmek mellett, amelyek az intézőbizottsági ülés tárgyát alkották, szó nélkül el lehetne haladni. Viszont a sérelmek ellen évtizedeken keresztül folytatott tiltakozás, ha e tiltakozás nem jár eredménnyel, a nemzetnek saját erejébe, védekező képességébe vetett hitét ingatja meg. Valódi, „kisebbségérzet”, a kiszolgáltatottság érzése születik meg, a nemzetet éppen cselekvőképességétől fosztja meg. Eredményesen tiltakozni csak akkor lehet, ha mögötte a tetterkész elszántság feszültsége érzik.

A KISEBBSÉGI SZAKOSZTÁLY célja — mint azt dr. Kovács Árpád kifejtette — a magyarság önvédelmi harcának elősegítése, közös problémáink állandó számontartása, önképzés, a fiatalok előrejutásának megkönnyítése. A kisebbségi szakosztály ülésén ezúttal hat előadás szerepelt. Dr. Jakabffy Elemér áttekintő elnöki megnyitója után dr. Szathmáry Lajos a szörvány-kérdésről tartott megrázó erejű előadást. Hegedüs Nándor a kétoldalú szerződések rendszeréről beszélvén, végigvezetett az eddigi kisebbségvédelmet szolgáló nemzetközi szerződések labirintusán. Dr. Kovács Árpád beszámolt a szak-

osztály működéséről, a szakosztály által végzett statisztikai gyűjtésről, majd „Államnyelv a felekezeti iskolákban” című terjedelmes tanulmányában a felekezeti iskolák tannyelvkérdését fejtette ki. Dr. Asztalos Sándor a nemzeti munkavédelem kérdését világította meg igen szemléletes módon kisebbségi szempontból. Végeztül Dr. Pál György számolt be a temesvári kisebbségi szakkönyvtár állapotáról.

Hat előadás, valamennyi komoly, alapos és megbecsülést érdemlő munka. Feltárása egy-egy életünkbe és érdekeinkbe vágó, nagyfontosságú kérdésnek. Ha a kisebbségi életet s így a politikát is statisztikus állapotában nézzük, akkor e munkával tökéletesen elégedettek lehetünk. De ha életünk dinamikus változásaira, folytonos átalakulásaira és vívódásaira gondolunk, úgy tisztán látjuk, hogy a kisebbségi szakosztály, mint politikai intézményünk tanácsadó és küzdelmeinkhez adatok feltárásával hozzájáruló szerve, nem tehet mást a jövőben, minthogy még fokozottabban veszi vizsgálat alá az átalakulási folyamatokat s e vizsgálatokból vonja le politikai életünk számára felhasználható következtetéseit.

Az őszi kisebbségi szakosztály ülésének előadásait dr. Jakabffy Elemér, elnök a feltűnően nagy számban megjelent fiatalság számára ajánlotta fel. Remélnünk kell, hogy a fiatalság felhasználja ezt a rendkívüli alkalmat: építő erejét munkába állítja, új szempontjaival, idegeiben élő új látásmódjával gazdagítani fogja politikai életünket. Ha sokan feleslegesnek is látják, mi tudjuk, hogy szüksége van erre nemzetünknek.

ALBRECHT DEZSŐ

A MEGSZÜNT „TANU” ÉS A REFORM-GONDOLAT

Meglepetésszerűleg köszöntött be a napokban a *Tanu* legújabb és egyben utolsó száma. Amikor régi szerepétől és közönségétől is búcsúzkodó száma még a tél folyamán megérkezett, egyszerre több oldalról meleg rokonszenvvel, együttérzéssel emlékeztek meg a temetkező Németh Lászlóról. Ha maguk a halotti beszédek egy kissé elsietettek is voltak, a lényegükön nem változtathatott azóta az idő és a most megjelent utolsó szám. Németh László most már végérvényesen bejelenti: „A Tanu ezzel a számmal megszűnik”. Nem meglepetés számunkra, hogy mostan megszűnik, láttuk a megindulását és a mögötte megmozduló erőket — egy fiatal nemzedék jövőt-akaráására gondolok, — láttuk, hogyan vált alakító tényezővé az új magyar életben és régóta látjuk azt is, hogy ezt a feladatot Németh László már befejezte. „Maga kezdte és maga fejezi be önmagát”, — írja Németh László és igaza van, a *Tanu* már a múlt évben befejezte vállalt szerepét. A folyóirat utolsó számaiban csak mesterségesen osztódott szét a könyvek számára írott anyag, az író megszerette írásainak keretét és nehezen vált el tőle. Az utolsó szám nagyobb részét két irodalmi és történelmi tanulmány tölti ki — könyvrészletek, — kisebb része a halállal való kétségbeesett küzdelem beszámolója, egy beteg, megtört ember görcsös kapaszkodása az életbe.

Nem ezzel a hanggal indult meg a *Tanu*, nem ez volt az a fel-

adatkör, amelyért érdemes volt éveken keresztül egyedül küzdeni, felelősséget vállalni, rágalmakat, támadások özönét eltűnri. Ha visszalapozok a *Tanu* öt évvel ezelőtti megjelent beköszöntőjére, ma is megkap annak öntudatos, férfias, a jövővel szembenéző, talán azt is mondhatnám: merész hangja. Egy fiatal író, akit addig csak kritikusnak ismertek, 1932-ben szakít minden irodalmi munkaadóval és egymaga indít folyóiratot. Elbizakodott vagy tiszteltreméltó vállalkozás? Attól függ, hogy mi a mozgatója és Németh László megmutatta, hogy a *Tanura* elsősorban nem önmagának, hanem tájékozódni akaró nemzedékének, az új utakat kereső magyarságnak van szüksége. „Az írás: erkölcs”, mondja az irodalmi kartekelekből kivonuló Németh László és az embernek Petőfi jut eszébe, aki 1846-ban megszervezi a fiatal írókat, hogy hátat fordítva a kiadóknak, önmaguk adjanak ki egy folyóiratot. A magyar írók első szabadságharca megbukott ugyan, de a Frankenburggal való megegyezés később mégis hozott anyagi eredményeket. (Nem véletlen, hogy a Petőfi szabadságküzdelmeit ma ismételtén átélte Illyés Gyula különös rokonszennyel, hangsúlyozva írja le ezeket az eseményeket). Németh László is a fiatal írók forradalmasítására gondolhatott először és mikor erről le kellett mondania, egyedül hagyta el a „maláriás vidéket”. Az első elszánás elkötelezettségéről később sem feledkezett meg. Ez az író nem játszik a szavakkal, meg nem hajló, egész emberséget követel az írótól, írását egész életének erkölcsé élteti. „Az erkölcs: hűség magunkhoz s bátorság hűségünkhöz. Az írónál ez a magunk: a tehetségben előírt küldetés s az erkölcs az az önfeláldozó hív, melylyel géniusza karjaiba veti magát”. Valamikor azt írtam (Erd. Fiatalok, 1935), hogy az erdélyi irodalom már rég életelvnek fogadta ezt el, ma nem árt megismételni az irodalmi erkölcs parancsát, nagyobb szükségünk van rá, mint hinnők. Az írás küldetés, egész életet, tiszta erkölcsöt követel: ez a Németh László első vezérével, ami végigvonul az egész *Tanun*.

A küldetését érző írónak egy társadalom számára kell, hogy mondanivalója legyen. Mi volt a Németh László mondanivalója? Irodalmi kérdések, görögök és modern franciák, egy Afrika-utazó, egy természettudós és egy fizikus, egy orvos könyvei, társadalmi törekvések és végül: a reform. A betűn túl nem látó olvasó össze-visszaságnak, laikus bölcselkedéseknek bélyegzi mindezt, pedig az egység lassan kialakul a műben. A *Tanu* meghívó egy tanácskozáshoz, mondja Németh László és ez a tanácskozás egyre terebélyesedik, egyre határozottabb és alakítóbb formát vesz fel. A tanácskozás ablakokat nyit fel Európa felé, a tájékozódás keresés a világ nagy kérdései között. Tájékozódni Európában és annak segítségével az önmagunk világában, hogy az új magyar élet fölépítésének tervét megtalálhassuk: olyan cél ez, amelyért érdemes megindulni. Ha az első lépések még botorkálók is voltak, az érdemük az, hogy az írónak volt bátorsága messze nézni és új terveit nem a ma, hanem a jövő számára alkotta. A jövőt nem lehet egy ismeretlen anyag tömegével, úgynevezett aktuális részletkérdések pompás gyakorlati megoldásával csodálatra és követésre bírni. Németh László azonban messzire dobta magától a pillanatnyi sikereket, amikor azt mondotta: „az én

legfőbb célom nem az ismeretképzés volt, mint sokan gondolják, hanem az indulati világ kiképzése". Ehhez tegyük hozzá egy még népszerűlenebben hangzó mondatát: „nem gazdasági intézkedések segítenek egy országon, hanem a kiválóság". „Az indulati világ kiképzése", ez nem jelent kevesebbet, mint magának az emberanyagnak megnevezését, töretlen felelősséget hordozó új nemesség kialakítását, amely a magyar nép új honfoglalásának alapja lehessen. A messzire és sokfelé való kitekintés, a nyugtalan mohóságú anyaggyűjtés tehát mind csak alapfeltétel az élet egységes látásának kialakításához és a reform előkészítéséhez. „Mindig mindenben az egészet akartam s csak olyan dolgokhoz tudtam odaállni, amiből a végső cél felé nyílt a kilátás", ez nem csupán a Németh László állítása, maga a *Tanu* hirdeti ezt több éves munkájával.

A *Tanu* utolsó számában Bessenyei jelentőségét abban látja Németh László, hogy a nyugati gondolkodásban tájékozódva új magyar tudatot akart föllobbantani, a nemzet „egész lényét átalakítani". Az a benyomásom, hogy Németh László itt a maga törekvéseiről is beszél, azért érzik hangjában a lírikus izgalma. A kapcsolat azonban természetes és a Bessenyei szavai észrevétlenül olvadnak be a Németh Lászlóéba.

Minden kor a maga gondolatai szerint alakítja át a multat és a saját verének lüktetésével teszi forróvá a mult küzdelmeit. A felújulás korának emberi és írói alakjai és törekvései ma azért annyira nyugtalanítóan közelállók, mert a magyar szellem új tájékozódással keresi nemzete jövőjét. Bessenyeiek a francia, racionalista, forradalmat előkészítő szellemből merítettek, az anyanyelven keresztül az egész magyar műveltséget akarták friss vágányokra vinni. Utánuk Martinovicsék formálják meg a véresen elbukott társadalmi követeléseket. A szellem úttörését elgáncsolta a hatalom, de a ráfagyott jég-reteg alatt is folyton tovább dörömböltek lázadó habjai. A mai magyar tájékozódást megint egy kátyuba jutott korszak kényszeríti ki. Nem a Németh László úgye ez egyedül, hanem az egész mai magyar szellemé, amely tisztában van azzal, hogy nemzete megmaradását csak teljes átforgalmazása biztosíthatja. Könnyű azt hinni, hogy a mai magyar reform-törekvés csak gazdasági és társadalmi kérdéseket akar megoldani és így távol áll a felújulás szellemi reform-kísérletétől, de a lelkek mélyén ma is nagyobbak a követelések. A felszínen a könnyen megfogható célok válnak népszerűvé, de a mélyben mindent tisztára seperni akaró erők feszülnek, ez bizonyítja, hogy nem a pillanat, hanem a kor szükségérzete készíti elő a reformot.

A Németh László gyakorlati elgondolásairól itt nem akarok beszélni, azoktól mosolyogva fordulhatott el a jelen és talán meg fog feledkezni a jövő. A Németh László figyelmeztetésében a lélek magatartása és a célkitűzés időt álló. Messziről nézni, tájékozódni egész Európában, egységben látni az élet jelenségeit és egy megtisztult, új embertípusért harcos teljes felelősséggel küzdeni, ezt kívánja tőlünk Németh László. Akik pillanatnyi sikereket keresnek, azoknak ez kevés lesz, de akik a magyar életet akarják megtartani, azoknak elég útravaló. Utolsó üzenetét messzire hangzó vészharagként szeretném elkongatni: „A kisebbség jogosítványa, ha elit tud lenni". Kicsiny magyar nemzet, merjél elit lenni a népek tengereiben!

VITA ZSIGMOND

TIZENNYOLC PÁLYAVÁLASZTÓ FIATAL

1. Az a tizennyolc fiatalember, akikről beszélni akarok, most lépett ki a középiskola kapuján és felsorakozott az étellel szemben. Erők feszülnek bennük és terveik vannak. Az a célom, hogy bemutassam: hogyan fejlődtek ki ezek a feszítő erők bennük és merre visznek azok az utak, melyek felé tekintenek.

2. Már régóta hangoztatják azt Erdélyben, hogy a népből kivált elemek tudnak csak új színeket belevinni az erdélyi középosztály szürke tömegébe. A parasztrétegek felfelé ívelődése azonban mindeddig még nem történt meg, vagy csak nagyon szórványosan jelentkezett. Az általam kiválasztott egyik kolozsvári középiskola VIII. osztályának tagjai is túlnyomó többségben a középosztályból kerülnek ki. Parasztfiú nincs közöttük, csak kettő. Ezek közül az egyiket testi hibája vitte szellemi pályára és nem saját, vagy szülei elhatározása. A 18 fiú szüleinek társadalmi helyzete a következő:

földműves..	2
iparos..	4
szellemi pályán működik	9
szabad " " " " " " " " " " " "	3
Összesen	18

Vagyonosnak mondható három szülő: két ügyvéd és egy patikus. Mindhármuknak meglehetősen ingatlan vagyona van, viszont gyerekük kevés (3—1—3). A *földművesfiúk* anyagi helyzete nem lenne rossz, ha szüleik többet áldoznának értük. Így viszont kénytelenek nehéz és állandó harcot vívni a továbbtanulásért. De akarnak és tudnak dolgozni. Az *iparosszülők* közül kettő jómódú, tehát anyagi nehézségek itt sincsenek. Kettő szegényebb, de nem rosszabb helyzetű egy átlagos fizetésű hivatalnoknál. A fiúk közepes képességűek, de általában komolyak és igyekvők. A többiek közül, amint már említettem, három szülő vagyonos, nagy részük azonban (papok, tanítók, tisztviselők) csak havi fizetésükből élnek.

3. Általában tehát nem mondhatjuk azt, hogy rossz anyagi körülmények között nőttek fel ezek a fiúk. Sőt néhányan kimondottan kényelemben, munka nélkül töltötték eddigi napjaikat. Világfelfogásuk, életszemléletük ezt tükrözi vissza. A nagy világmegváltó eszmékkel szemben nem mutatkoznak fogékonyaknak, hanem bizonyos nemtörődomséggel viseltetnek irányukban. Kétségtelen, ennek megvolt az az előnye, hogy nem csatlakoztak egyik világnézethez sem, tehát függetlenek, viszont nagy hiba az, hogy a világ nagy kérdéseivel szemben tájékozatlanok. A körülöttük forgó kicsi élet köti le minden figyelmüket. És talán ennek köszönhető az az élesség, mellyel saját sorsukat figyelni tudják. Bizonyos habozás, kapkodás van gondolkozásukban, látszik, hogy még nem szokták meg a mindennapi, komoly munkát. Magánszorgalomból nem is nagyon csinálnak sem-

mit, legfeljebb olvasnak, de ezt is minden rendszer és kritika nélkül teszik. Viszont meggondoltság jellemzi őket azokban a dolgokban, melyek életükre közvetlen hatással vannak: tehát iskolát, kötelességeket komolyan vesznek, mert tudják, hogy ellenkező esetben kézzelfogható káruk lesz belőle. Mindenesetre haladásnak számít az, hogy ezek az ifjak legalább *saját magukkal szemben* felelősséget éreznek, ha már másokkal szemben nem. *Reálisan* tudnak tehát gondolkodni, ha ezt nem is belső revízió, hanem csak a külső kényszerítő körülmények tették szükségessé.

4. Cikkem elején ilyen kifejezéseket használtam: „erő”, „feszítő erő”. Ezeket tulajdonképpen most túlzottnak kellene minősítenem, ha egészen szigorúan akarnék eljárni. De nem teszem, hanem még egyszer csendesesen örülök magamban annak a ténynek, hogy néhány erdélyi fiatalember, ha kényszerűségből is, de már alábbhagyott az ábrándokkal. Mindegyik dolgozni akar, csendesesen és becsületesen, egyelőre csak a maga érdekében. Ime néhány példa:

Apja nyomdász. Ő külföldön akarja a grafikát tanulni és apja helyét jobban betölteni.

A kertészfiú gazdasági akadémiára megy. Apja kis földjén gyógy-növényeket és virágokat akar termelni.

Az egyik ügyvéd fia, akinek fűrészmalma van, azt vezeti és fejleszti tovább.

A patikus fia apja vidéki patikáját veszi át.

Elektrotechnikusnak készül egy jegyző fia.

Mérnökjelölt van három.

Orvosnak készül öt fiú.

Egyik vagyonos fiú *gyárimunkás* lesz néhány évig, hogy azután ő maga is gyárt állítson fel.

Tanári szakra készül egy fiú.

Teológiára egy.

A két parasztfiúról külön írok. Egyik iparművész lesz, mert ügyes keze van és tud tervezni. A másik — hazamegy földművesnek.

Ezeket a példákat csak azért hoztam fel, hogy bizonyítsam, mennyire a *gyakorlati* pályák, helyesebben *független* pályák felé fordul mindenkinek a szeme. Tanárnak, teológiára összesen két fiú megy. Elenyészően csekély szám azokéhoz képest, akik saját lábukon akarnak az életben megállni.

Az azután egészen külön kérdéscsoportot alkot, hogy hogyan lehetne ezeket az önállóságra jutott fiatalokat *összefogni* közös cselekvés érdekében...

* * *

Ezek természetesen tervek. A sors még sok mindent másként alakíthat ki. Ezért ma még nem tehetünk mást, mint azt, hogy figyelő szemünket az ilyen biztató jelek felé fordítjuk.

LŐRINCZI LASZLÓ

KÉT KÖZGYÜLÉS

Az elmúlt hónapban számolt be egy év végzett munkájáról és elért eredményeiről két szövetkezeti központunk igazgatósága, szokatlanul népes közgyűléseken. A magyar emberről szívesen és sokan állították, hogy individuális, közösségi munkára nehezen megszervezhető és szövetkezeti életünk időnkénti balsikerei ebben a gondolatban találták meg mentségüket. A nemzeti lét fenyegetése azonban az összefogás kemény parancsát állítja népünk elé és az együtt és egymásért dolgozás módjainak megkeresésére ösztönöz. A szorongatott népi helyzet nem kell-e nagyobb erőlködésre és új erények kifejlesztésére sarkalja a gondtalanabb életből kisebbségi sorsba jutott népet? Aggódva figyeljük, hogyan jelentkezik a közösségi gondolat gazdasági életünkben és a kisebbségi sors nyomása alatt nem lesz-e a szabad és individuális magyarból saját életfeladatait felismerő, reális életszemléletű szövetkezeti nép? A két szövetkezeti közgyűlés mintha biztató feleletet adott volna aggodalmunkra. Ha a szövetkezeti gondolat és munka nem is alakította át még társadalmunkat és magának a mozgalomnak az eredményeit sem becsülhetjük túl, mégis talán nem indokolatlan bizalommal láthattuk, hogyan alakul a szövetkezeti mozgalom a kisebbségi élet szükségletei és követeléseinek szerint új irányban és hogyan termeli ki a praktikus, józan látású, népükért dolgozó gazdasági vezetőket. A kisebbségi élet ötletesebbé, vállalkozóbbá, öntudatosabbá, lendületesebbé tette szövetkezeti életünket. Míg a háboru előtt a mozgalom szinte teljesen a hitel- és fogyasztási szövetkezetek szervezésére korlátozódott és az önségély gondolata nem tudott eléggé kidomborodni, a háboru óta a hitel- és fogyasztási szövetkezeteken kívül nemcsak tejszövetkezetekkel, hanem erdőkitermelő-, fűrész-, mészégető-, kenderfeldolgozó-, közös géptartó-, malom-, háziipari stb. szövetkezetekkel is sűrűn találkozunk, amelyek a maguk erejéből igyekeznek a felismert feladatokat teljesíteni. Egyikünk felismeri, hogy vidékének magyar termelőit a város fogyasztóival kell közvetlenül összekapcsolnia és úttörő lesz új irányú szervezetével, mely vidéke magyarságának minden szükségletét szövetkezeti úton akarja ellátni. A másik a falu népművészete és háziipara számára akar a városon piacot találni, ugyanakkor a tudás, felkészültség, rátermettség fegyvereit akarja olcsó könyvsorozatával népe kezébe adni. Máshol a fiatal értelmiség belátja, hogy kész szervezetek, amelyekbe beülhesen, nincsenek, s maga akarja megteremteni azokat, átépítve vidékének gazdasági életét úgy, hogy abban a maga elhelyezkedését és ugyanakkor népének felemelkedését megtalálhassa. Szövetkezet alakul a tiszta keresztyéni elvek alapján, kamatmentes kölcsönöket folyósítva, s rövid működésével a szász városkába szakadt székely munkásoknak 80 lakást épít. Mennyi új elgondolás, mely megszületését az új helyzetnek köszönheti és a kisebbségi sorsba szakadt

magyar életrevalóságának, akaratának, felelősségtudatának biztató jele. Ezek a kezdeményezések ma még elszigeteltek, de mégis útjelzők. Fanyar és elkeseredett fiatalok, akik irtóznak attól, hogy falura menjenek és ott találják meg a vágyaiknak megfelelő munkaterületet, sokat tanulhattak volna a közgyűlések beszámolóin.

A szövetkezeti mozgalomnak nemcsak gazdasági, hanem népnevelői jelentősége is szemünk előtt kell, hogy lebegjen. A kollektív életforma kifejlesztői a szövetkezetek, megtanítják a népet arra, hogy a maga erejével okosan és érdekeinek megfelelően tudjon bánni. Ha izgat a kérdés, milyen rendíthetetlen az ereje annak a társadalomnak, amely a legalsó rétegekre épül, figyelmünk a szövetkezeti mozgalom felé fordul. Ez a mozgalom a nép vágyait és céljait hordozza és demokratikus szervezeténél fogva az arra alkalmasakat segíti érvényesüléshez. A két közgyűlés azt mutatta, hogy népünk érzi, hogy érlette és érdekében folyik a szövetkezeti munka, de abban nem vesz még olyan cselekvő részt, mint ahogy azt saját érdekei és boldogulása megkívánnák. A falu gazdasági vezetői ma is jó részt a feladatokkal túlterhelt papok, tanítók.

Nem alkalmasak-e gazdáink arra, hogy szövetkezetet vezessenek? Ezt aligha mondhatja az, akinek alkalma volt látni, hogy számos szövetkezetünknel az egyszerű földműves-vezető nemcsak lelkiismeretesen, hanem jól és felkészülten is végzi felelősségteljes munkáját. De alig találkoztunk eddig olyan törekvéssel, amely a fiatalabb és értelmesebb gazdátársadalom kezébe akarta volna letenni intézményeink vezetését. Csodálkozhatik-e ezen az, aki ismeri társadalmunk szellemét? Tisztában van-e ez a társadalom azzal, mit kell teremtenie és folyik-e más téren is valamilyen rendszeres munka arra, hogy ennek a társadalomnak minden rétege megtanulja a maga teendőit? A tárgyi és lelki felkészülés talán mégis a szövetkezeteknél folyik legkomolyabban s ezért éppen ezen a téren várhatjuk a legjogosabban azt, hogy új rétegek érvényesülésének fog helyet engedni. A marosvásárhelyi közgyűlésen harisnyás székelyek százai vettek részt. A gyűlés legszebb és legsúlyosabb mondatait egy csíki földműves szájából hallottuk. Éreznünk kellett, hogy ez a réteg nemcsak közkatonának, hanem vezetőnek is jó, hozzá kell tehát segítenünk, hogy a maga intézményeiben felkészült és rátermett vezető lehessen.

Nem áztatjuk magunkat azzal, hogy szövetkezeti mozgalmunk ma mindenben megfelel a sors által elénk állított kívánalmaknak. Sokminden hiányzik még. De az erdélyi magyar élet mozdulatlanságában a két szövetkezeti közgyűlésen mégis a magunk erejéből elért eredményekről kaptunk beszámolókat; meggondolkoztató példákat hallottunk bátor és sikeres kezdeményezésekről, átfogó terveket a jövő tennivalóiról. A közösségi ösztön egyre erősebb kifejlődését tapasztalhattuk. A népi szükségleteknek és sajátságoknak megfelelő szövetkezeti rendszert még nem sikerült megépíteni, de aki figyelemmel kíséri szövetkezeti életünket, annak látnia kell, hogy magyarságunk felismerte ennek szükségességét s igyekszik azt a maga erejéből és a maga igényeinek megfelelően megalkotni. Ennek a munkának volt figyelemreméltó állomása a két közgyűlés.

VITA SÁNDOR